

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فقہ ۲۴

سطح ۲

درس ۹

استاد: حجت‌الاسلام والمسلمین امینی
آموزشیار: آقای خادمی

مقدمه

درس گذشته با ذکر مباحث مواردی که از نگاه کردن به نامحرم استثنا شده است به پایان رسید در این درس مصنف به برخی دیگر از مباحث نگاه کردن می‌پردازد که اهم مباحث این گونه است:

الف) اقوال در محدوده نگاه مرد به زنی که قصد ازدواج با او را دارد.

ب) اقوال در محدوده نگاه زن به مردی که قصد ازدواج با او را دارد.

ج) بررسی ادله جواز نگاه کردن به زنان غیر مسلمان.

مصنف در پایان به بیان برخی از اقسام زنان که ازدواج با آنها حرام است می‌پردازد.

توضیح

نگاه مرد به بدن زنی که قصد ازدواج با او را دارد

آنچه محل وفاق بین فقهاست نگاه به مو و برخی از محاسن زنی است که مرد، قصد ازدواج با او را دارد اما برخی از فقها گفته‌اند که نگاه کردن به تمام بدن زن بجز عورت نیز جایز است.^۱

مستند نگاه مرد به بدن زن

دلیلی که این گروه از فقها به آن تمسک کرده‌اند اطلاق برخی از روایات مثل صحیح محمد بن مسلم است: «از امام باقر علیه السلام در باره مردی که قصد ازدواج با زنی را دارد سوال کردم که آیا مرد می‌تواند به زن نگاه کند؟ فرمود: آری می‌تواند، زیرا در برابر زن بالاترین ثمن را می‌دهد.»
سوالی که مطرح است این است که اگر تمسک به این اطلاق صحیح باشد باید نگاه به عورت زنی که قصد ازدواج با او را دارد، نیز جایز باشد.

پاسخ این است که ادله فراوان دیگری وجود دارد که نگاه کردن به عورت نامحرم را استثنا کرده است و این نکته مورد اتفاق همه فقها است.^۲

اقوال در نگاه زن به مردی که قصد ازدواج با او را دارد

بحثی میان فقها مطرح است که اگر زنی قصد ازدواج با مردی را دارد آیا می‌تواند به بدن او نگاه کند؟ در این مساله اقوالی وجود دارد:^۳

---

۱. المذكور فی الروایات (التي مرّت عليك) امور: منها، الوجه و المعاصم (و يدخل فيها الكفان) و هي مواضع السوار ما فوق الزند، و كذا الشعر و المحاسن و إلى بدنها في الجملة من فوق الثياب الرقيق.

أما الوجه، فواضح؛ أمّا المعاصم، فقد ورد في معتبرة هشام و حماد و حفص بن البختري عن الصادق عليه السلام، و لا مانع من العمل بها، فيجوز النظر إليها.

و أمّا المحاسن، فقد تضافرت الروایات بجواز النظر إليها، و إن كانت أسانيدھا قابلاً للمناقشة (و لا يبعد اعتبار سند رواية غياث و هو رواية ۸ / ۳۶). فالعمل بها أيضا لا مانع له. إنّما الكلام في المراد بالمحاسن، يمكن أن يراد منه مواضع الزينة و هي الوجه و الرأس و النحر و شيء من الصدر و المعاصم، و أمّا إرادة جميع البدن منه بعيد جداً. و لا أقلّ من الشك، و الأصل الحرمة.

و أمّا الشعر، فقد صرح به في روايتي عبد الله بن الفضل و عبد الله بن سنان، و هو داخل في المحاسن التي مرّت الإشارة إلى جواز النظر إليها. بقي هنا حكم النظر إلى البدن من وراء الثياب الرقاق الوارد في رواية يونس بن يعقوب. (و لا يبعد اعتبار سندها). و لكن الكلام في المراد، هل المراد منها الثياب التي تحكي من ورائها أو الثياب الرقاق التي يرى منها حجم البدن بخلاف الجلباب و الازار و شبهها؛ و القدر المتيقن منه، الثاني؛ مضافاً إلى أنّ الأول غير متعارف بل غير موجود عند البيوت المتدينة؛ فالأحوط لو لا الأقوى، اختيار الاحتمال الثاني؛ و قد وافق على ذلك، سيّدنا الاستاذ العلامة الخوئي، في محاضراته في المستند.

۲. خلاصه این که مرد می‌تواند به تمام بدن زن به جز عورت ان نگاه کند که دلیل آن اطلاق بعضی از روایات است.

۳. قد يقال، بأن الملاك، و هو قوله: إنّما يشتريها بأغلى الثمن؛ غير جار بالنسبة إليها، لأنّ هذا إشارة إلى أنّه يعطي المهر، و لا يمكن أن يسترده و لا أن يبيع مودده لآخر فهذا ثمن غال جداً. مضافاً إلى حرمة القياس. و لكن الانصاف، إنّ الحكمة فيها ليس منحصرًا في ذلك، بل دوام الزوجية المصرح به في بعض الروایات و المعلوم بالترائن الاخرى، أيضا من ملاكاته، فلها أيضا أن ينظر إليه لا سيّما أنّها ليس الطلاق بيدها، لا يمكن له الخلاص بعد النكاح

دیدگاه شیخ انصاری

عده‌ای از فقها مثل شیخ انصاری معتقدند که برای زن نیز جایز است به بدن مردی که قصد ازدواج با او را دارد نگاه کند و دلیل این گروه تمسک به اولویت است به این گونه که در روایت برای نگاه کردن مرد تعلیل شده به این می‌خواهد بالاترین بها را در برابر او پرداخت کند و این پرداخت بالاترین بهاء به طریق اولی نسبت به زن نیز هست زیرا زن نیز خودش را بعد از دواج در اختیار مرد قرار می‌دهد علاوه بر این که طلاق در اختیار مرد قرار داده شده است در صورتی که از همسرش راضی نباشد می‌تواند او را طلاق دهد اما این راه فرار و تخلص برای زن، امکان ندارد. بنابراین باید به طریق اولی برای زن نیز جایز باشد که نسبت به ویژگی‌های ظاهری و جسمی همسرش، دانش و آگاهی داشته باشد.^۱

اشکال بر نظر شیخ انصاری

به نظر مصنف دیدگاه شیخ انصاری مخدوش است زیرا پرداخت بالاترین مثنی (خود زن) در واقع برای دریافت ثمن (مهریه) باشد نه خود مرد خواستگار، بنابراین زن باید نسبت به مهریه‌ای که دریافت می‌کند آگاهی داشته باشد؛ زیرا متمکن ساختن مرد از بضع و استمتاع در برابر مهریه است نه در برابر مرد.^۲

تطبیق

متن: و ذهب بعض الفقهاء إلى جواز النظر إلى جميع بدنها ما عدا العورة^۳ تمسكا باطلاق بعض الروایات، كصحيحة محمد بن مسلم: «سألت أبا جعفر عليه السلام عن الرجل يريد أن يتزوج المرأة أ ينظر إليها؟ قال: نعم، انما يشتريها بأغلى الثمن»^۴.

ترجمه: و برخی فقها جواز نظر به تمام بدن زن « بجز عورت» را برگزیده‌اند، به دلیل تمسک به اطلاق برخی از روایات همانند صحیح محمد بن مسلم: « از امام صادق علیه السلام درباره مردی که قصد ازدواج با زنی را دارد سوال کردم آیا می‌تواند به او نگاه کند؟ فرمود: بله، چون بالاترین ثمن را در برابر او می‌پردازد.

متن: و انما استثنت العورة للتسالم على عدم جواز النظر إليها.

باختیارها، و هذا هو الأقوى. و ما أفاده سيدنا الاستاذ في مستند العروة، من وقوع الزوج في غبن عظيم لو لم يوافقها، لأن ماله يذهب هدرا، لعدم إمكان استرداد مطلقا، و الحال أن الزوجة ليست كذلك، لأنه على فرض الطلاق قد أخذ عوض البضع؛ يظهر الإشكال فيه مما سبق، و أن الملاك في جواز النظر ليس دفع الغبن فقط، بل له ملاكات اخرى موجودة في المرأة.

۱. دلیل شیخ انصاری مقایسه بین علت جواز نگاه مرد به زن است و معتقد است علت جواز نگاه مرد به زن دادن بالاترین ثمن است پس اگر علت حکم، دادن بالاترین ثمن است برای زن نیز جایز است که به بدن مرد نگاه کند، زیرا او هم بالاترین مثنی را پرداخت می‌کند بخصوص زمانی که برای مرد راه نجات با طلاق دادن وجود دارد.

۲. مرد مالی را که به عنوان مهریه به زن می‌دهد، این مهریه ثمن است و زن فقط حق دارد ثمن را ببیند به عبارت دیگر ثمن مهریه است و مثنی خود زن است و مرد می‌تواند مثنی را ببیند و به آن عمل پیدا کند و زن هم ثمن (مهریه) علم پیدا کند.

۳. کالسید الیزدی فی بدایة کتاب النکاح من العروة الوثقی مسأله: ۲۶

۴. وسائل الشیعة ۱۴: ۵۹ الباب ۳۶ من أبواب مقدمات النکاح الحدیث ۱.

ترجمه: و عورت از موارد جواز نگاه استثنا شده است زیرا تسالم و اتفاق نظر وجود دارد که نگاه به عورت جایز نیست.

متن: ۱۰- و اما نظر المرأة إلى من ترید الزواج به، فقد اختار الشيخ الأعظم جوازه لأنه إذا جاز نظر الرجل إلى من یرید الزواج بها لأنه یبذل أعلى الثمن فیجوز نظر المرأة إليه بالاولی لأنها تبذل أعلى المثلثن

ترجمه: و اما نگاه زن به مردی که قصد ازدواج با آن را دارد، شیخ انصاری، نظریه جواز را اختیار کرده است؛ زیرا همان طور که مرد جایز است به زنی که قصد ازدواج با او را دارد نگاه کند چونکه گرانترین ثمن را پرداخت می‌کند پس همان طور برای زن نیز به طریق اولی جایز است زیرا او نیز بالاترین مثلثن را پرداخت می‌کند.

متن: خصوصاً و ان بامکان الرجل التخلص بالطلاق بخلاف المرأة فانها لا تتمكن من ذلك^۱.

ترجمه: به ویژه آن که مرد می‌تواند ازدست زن به وسیله طلاق خود را نجات دهد ولی زن را تمکن به طلاق نیست.

متن: و فیه: ان بذلها لأعلى المثلثن یقتضی جواز معرفتها بالثلثن، و هو المهر لا بالزوج، فانه لیس هو الثمن للبضع المبدول.

ترجمه: اشکال بر این قول این است که این که بالاترین مثلثن را بذل نماید فقط مقتضی این است که زن ثمن را بشناید که ثمن مهریه است نه مرد؛ زیرا مرد ثمن در مقابل استمتاع جنسی (مثلثن) که بذل شده است نمی‌باشد.

توضیح:

مستند نگاه کردن به زنان غیر مسلمان

شخص مسلمان می‌تواند به بدن زن غیر مسلمان و اهل ذمه نگاه کند،^۲ مصنف برای این حکم دو دلیل استدلال نموده است.

دلیل اول: عدم حرمت زن غیر مسلمان

زن غیر مسلمان، احترام و حرمت ندارد زیرا سکونی از امام صادق علیه السلام نقل می‌کند که: « رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هیچ احترام و حرمتی برای زنان اهل ذمه نیست اگر مسلمان به مو و دست آنها نگاه کند» و لذا نگاه کردن به موی و دست او جایز است.

۱. کتاب النکاح للشیخ الأعظم: ۳۹.

۲. فی النظر الی نساء أهل الذمة

أما الاولی، فحاصل الکلام فیها، أن المشهور بین الأصحاب جواز النظر إلى نساءهم (فی الجملة) قال فی الرياض: یجوز النظر إلى أهل الذمة و شعورهن علی الأشهر الأظهر.

و قال فی الحدائق: المشهور بین الأصحاب جواز النظر إلى نساء، أهل الذمة و شعورهن؛ و هو قول الشیخین فی المقنعة و النهایة، ما لم یکن ذلك علی وجه التلذذ.

ثم قال فی ذیل کلامه: و علی هذا القول عمل الأصحاب، ما عدا ابن ادریس و تبعه العلامة فی المختلف، و أما فی باقی کتبه فهو موافق لمذهب الأصحاب.

سوال: در این روایت جواز نگاه به زنان اهل ذمه اختصاص یافته است نه برای همه زنان غیر مسلمان؟
پاسخ: مقید شدن روایت به زنان اهل ذمه خصوصیتی ندارد بلکه این تقیید به واسطه شبهه‌ای بوده که در ذهن مسلمانان وجود داشته است و آن این که، چون با اهل ذمه قرار داد بسته شده و می‌توانند در پناه حکومت اسلامی زندگی کنند این قرار داد نوعی احترام و حرمت برای آنان ایجاد می‌کند و لذا نگاه کردن به موی و دست شان اشکال دارد لذا رسول خدا صلی الله علیه و آله برای رفع این توهّم و شبهه، می‌فرماید که زنان اهل ذمه حرمت و احترام ندارند.^۱

بنابر این بر اساس القای خصوصیت، گفته می‌شود که نگاه کردن به مطلق زنان غیر مسلمان جایز است.^۲

دلیل دوم: اطلاق روایات

دلیل دیگری که برای جواز نگاه کردن به زنان غیر مسلمان اقامه شده است تمسک به اطلاق روایات مثل صحیحہ عباد بن صہیب است: «از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: در نگاه کردن به سرهای بدون پوشش زنان اهل تہامہ و اعراب اهل بیابان و یاغیان، اشکال ندارد؛ زیرا آنها نهی می‌شوند ولی نمی‌پذیرند» تعلیلی که در ذیل روایت آمده است، عمومیت دارد و شامل همه زنانی می‌شود که به تذکر و ارشاد اعتنایی نمی‌کنند. لذا نگاه به موی و دست شان جایز است.^۳

شرط نگاه کردن به زنان استثنا شده

زنانی که نگاه کردن به آنان حرام نیست و استثنا شده‌اند در صورتی نگاه به آنان جایز است که نگاه کردن همراه با تلذذ نباشد زیرا همه فقہا اتفاق نظر دارند که نگاه با لذت به زنان، چه مسلمان و چه غیر مسلمان جایز نیست. اگر این اتفاق و تسالم همه فقہای اسلامی نبود، مقتضای اطلاق روایات، جواز مطلق نگاه بود.^۴

تطبیق

متن: ۱۱- و اما جواز النظر إلى غير المسلمة، فلموثقة السكوني عن أبي عبد الله عليه السلام: «قال رسول الله صلى الله عليه وآله: لا حرمة لئساء أهل الذمة ان ينظر إلى شعورهن و أيديهن».^۵

۱. گاهی این توهّم می‌شود که ذمی شدن زنان کافر، به آنها ارزش می‌دهد و لذا نمی‌توان به موی سر و یا به دست شان نگاه کند، این روایت بالاترین مصداق توهّم را رفع کرده است و گفته: جایز است به آنها نگاه کرد پس به طریق اولی جایز است به کافران غیر ذمی نگاه کرد.
۲. الظاهر، أنه لا فرق بين أصناف الكفار، و إن كان موضوع الكلام في كلمات كثير منهم أهل الذمة، و ذلك للأولوية القطعية، فان أهل الذمة لهم حرمة باعتبار ذمتهم، و لا حرمة لغيرهم أبدا (مثل أهل الحرب) أو ليس بهذه المثابة (مثل المستأمن و المهادن).

هذا، مضافا إلى ظهور التعليل في معتبرة عباد بن صهيب؛ و مضافا إلى ذكر العلوج- و هم كفار العجم أو مطلق الكفار- في بعض روايات الباب.
۳. و هو أنه قد يلحق بهن، النساء غير المباليات بأمر الستر، في بلادنا و سائر بلاد المسلمين ممن لا ينتهين إذا نهين؛ و هو غير بعيد بعد عموم التعليل. و لكنّ اللازم رعاية الشرطين، و الاحتراز عن مظان التهم و محالّ وسوسة الشيطان، أعاذنا الله منه، للفرق الواضح بينهن و بين أهل البوادي، فالريبة فيهن أكثر و أشمل. و الله العالم.

۴. به عنوان حکم کلی گفته می‌شود که اگر انسان با لذت به هر چیزی نگاه کند حرام است حتی اگر سنگ و چوب باشد.

۵. وسائل الشیعة ۱۴: ۱۴۹ الباب ۱۱۲ من أبواب مقدمات النکاح الحدیث ۱

ترجمه: و اما جواز نگاه به زن غیر مسلمان، به دلیل موثقه سکونی از امام صادق علیه السلام است: «پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: زنان اهل ذمه از لحاظ نگاه کردن به مو و دست هاشان محترم نیستند»

متن: و التقييد بنساء أهل الذمة لا خصوصية له بل يجوز النظر إلى مطلق غير المسلمة، فان تخصيص نساء أهل الذمة بالذكر هو من باب دفع توهّم ان عقد الزمّام يمنهنّ نحواً من الاحترام.

ترجمه: مقید شدن زنان به (اهل ذمه) ویژگی خاصی ندارد، بلکه جایز است نگاه شود به همه زنان غیر مسلمان، بنابراین مختص شدن روایت به ذکر زنان اهل ذمه برای دفع این توهّم است که زنان اهل ذمه به خاطر ذمی شدن از گونه‌ای احترام برخوردار شده اند.

متن: علی انه بقطع النظر عن ذلك يمكن التمسك باطلاق صحیحة عباد بن صهیب: «سمعت أبا عبد الله عليه السلام يقول: لا بأس بالنظر إلى رءوس أهل تهامة و الاعراب و أهل السواد و العلوج لأنهم إذا نهوا لا ينتهون»^۱.

ترجمه: علاوه بر این که با قطع نظر از آنچه گفته شد (موثقه سکونی)، می توان به اطلاق صحیح عباد بن صهیب تمسک کرد: «از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: نگاه کردن به سر های (بدون پوشش) زنان اهل تهامة و اعراب و اهل بیابان و یاغیان اشکالی ندارد، زیرا آنها هنگامی که نهی می شوند نمی پذیرند.»^۲

متن: و منه يتضح جواز النظر إلى كل من لا تنهی إذا نهیت.

ترجمه: و از این دلیل روشن می شود که جایز است نگاه به کسی که اگر (از بد حجابی) نهی شود عمل نکند.

متن: و اما اعتبار عدم التلذذ بالنظر للتعالم الفقهي عليه، و لولاه كان مقتضى الاطلاق الجواز مطلقا.

ترجمه: و لذت نبردن در نگاه (در تمام موارد مذکور) شرط است زیرا این مساله تسالم فقهی بر آن وجود دارد و اگر تسالم فقهی نبود، مقتضای اطلاق ادله، جواز نظر است هر چند به قصد لذت باشد.

توضیح:

زنهایی که ازدواج کردن با آنان حرام است

تعدادی از زنها ازدواج با آنها حرام است و مرد نمی تواند آنان را به عقد خودش در بیاورد.

منشا حرمت

حرمت ازدواج از دو راه شکل می گیرد:

الف) حرمت نسبی: یعنی نسبتی که زن با مرد دارد باعث می شود عقد کردن او حرام باشد مثل این که زن نسبت به مرد، مادر، خواهر، عمه و ... باشد.

^۱ وسائل الشیعة ۱۴: ۱۴۹ الباب ۱۱۳ من أبواب مقدمات النکاح الحدیث ۱.

^۲ ما هو المقدار الذی يجوز النظر الیه؟

المقدار الذی يجوز النظر الیه (مع الشرطین)، هو ما يتعارف إبدائه عندهم، لا جميع بدنهم، لانصراف اطلاق الحكم إلیه، مضافا إلى التصريح بالشعور و النحور فی بعض أحادیث الباب، (و هو رواية سکونی) و ذکر خصوص الرؤوس فی بعضها الآخر، (و هو رواية قرب الأسناد، أقوى شاهد علی المطلوب). و ذکر البدن علی نحو الاطلاق، فی رواية الجعفریات، منصرف إلى ما عرفت، بقرینة سایر روایات الباب.

ب) حرمت سببی: به این معنی که از ابتدا عقد کردن اشکالی نداشته است اما به واسطه رابطه‌ای که ایجاد شده است باعث می‌شود عقد کردن حرام شود مثل خواهر زن و مادر زن که عقد کردن آنان برای مرد جایز نیست.

اقسام حرمت سببی

حرمت سببی بر دو گونه است :

الف: حرمت سببی دائمی: یعنی برای همیشه عقد کردن این زن برای مرد جایز نیست مثل مادر زن.

ب) حرمت سببی موقتی: یعنی عدم جواز عقد کردن، موقتی است و دائمی نیست مثلاً مرد تا زمانی که همسرش در عقدش هست نمی‌تواند با خواهر زن خود ازدواج کند اما اگر از همسر خود جدا شد می‌تواند خواهر او ازدواج نماید.

تطبیق

متن: من یحرم العقد علیها

ترجمه: کسانی که ازدواج کردن با آنها حرام است

متن: یحرم علی الرجل العقد علی مجموعة من النساء.

ترجمه: بر مرد حرام است که با گروهی از زنان ازدواج کند

متن: و منشأ التحريم اما النسب أو السبب.

ترجمه: و منشأ این حرمت یا نسب است و یا سبب

متن: و الحرمة الثابتة بسبب ما ذکر علی نحوین: دائمة و مؤقتة.

ترجمه: و حرمتی که با سبب ثابت می‌شود بر دو صورت است: حرمت دائم و حرمت موقت.

چکیده

۱. برخی از فقها معتقدند نگاه کردن مرد به تمام بدن زنی که قصد ازدواج با آن را دارد جایز است مگر عورت به دلیل اطلاق برخی از روایات.
۲. در نگاه کردن زن به بدن مردی که قصد ازدواج با آن را دارد بین علما اختلاف است و شیخ انصاری آن را جایز دانسته است.
۳. نگاه کردن به زنان اهل ذمه و نیز سایر غیر مسلمانان جایز است زیرا بر اساس موثقه سکونی و صحیحه عبادبن صهیب این قسم از زنان حرمت ندارند.
۴. بر طبق اطلاق صحیحه عباد بن صهیب، نگاه کردن به زنان اهل بادیه و نیز کسانی که به نهی از منکر اعتنا نمی‌کنند جایز است.
۵. جواز نگاه به نامحرم در موارد استثنا شده مشروط به این است که قصد لذت و ریبه‌ای وجود نداشته باشد.
۶. منشأ حرمت عقد یا نسبی است و یا سببی؛ و حرمت سببی یا حرمت دائمی است یا موقتی که توضیح بیشتر در مباحث آینده خواهد آمد.

شایخ انصاری: جایز است.
اقوال نگاه زن به مرد به قصد ازدواج
مصنف: جایز نیست.

مؤثقه سکونی
دلیل جواز نگاه زنان غیر مسلمان
صحیح عباد بن صحیب

نسب
منشأ حرمت ازدواج با برخی زنان
سبب
حرمت دائم
حرمت موقت